

ДЬУЛУРҔАН

СЫЛ ТҮМҮКТЭРЭ

2023 сыл Саха сириг 10 бастыг спортсменнара

Саха Республикатыг физическэй култуураба уонна спорка министиэристибэтин анал хамыһыһыга, спорт көрүннэринэн федерациялара киллэрбит сайаапкаларын көрөн, ырытан, дүүллэһэн баран, куластааһын быһыытынан 2023 сыл бастыг спортсменнарын быһаарда.

1. Сардаана ТРОФИМОВА (чэпчэки атлетика) — Азия оонньууларын боруонса призёрката.

та, Азия чемпионатыг хамаанданан түмүккэ чемпионката. Тренерэ — Татьяна Жиркова.

2. Айаал ЛАЗАРЕВ (көнүл тустуу) — Азия оонньууларын боруонса призёра. Тренерэ — Иван Сивцев.

3. Анна МОИСЕЕВА (дзюдо) — Россия чемпионката. Тренерэ — Дамдиндорж Гомбодорж.

4. Татьяна БАИШЕВА (мас-рест-линг) — Аан дойдуну мунутуур ыйааһынна кыйыы-лааба. Тренерэ — Анатолий Баишев.

5. Лилиана РОЖИНА (спортивнай тустуу) — Россия чемпионатыг боруонса призёрката. Тренерэ — Ким Колодезников.

6. Дайаана КОНДРАТЬЕВА (дуобат) — Европа чемпионатыг үһүс призёрката. Тренерэ — Иван Павлов.

7. Вадим КОЛТОВСКОЙ (кикбоксинг) — Россия чемпионата. Тренерэ — Андрей Алексеев.

8. Нанна ГОГОЛЕВА (буулдунан ыгыгы) — Россия эдэрдэргэ күрэхтэ-һиитин үрүг көмүс призёрката. Тренерэ — Айураана Сыдьаай.

9. Полина ИУДИНА (самбо) — Европа күрэхтэ-һиитин үрүг көмүс призёрката. Тренерэ — Дамдиндорж Гомбодорж.

10. Людмила КУЗНЕЦОВА (пауэрлифтинг) — Россия эдэрдэргэ күрэхтэ-һиитин кыйыы-лааба. Тренерэ — Людмила Калининчук.

Бары лауреаттары уонна кинилэр тренердэрин эбэрдэлиибит! Инникитин да өссө улахан ситиһилэри бабарарбыт!

«Дьулурҕан».

редактор колонката

Көмөлөһөөччүлэрбитигэр барҕа махтал!

Биһиги хаһыаппытын норуот хаһыата диэххэ сөп. Хаһыаты онгортон таһаарааччылар бэйэбит санаабытын атыттарга наһаа соннуу сатаабакка, араас санаа баар буоларыгар кыһаллабыт. “Дьулурҕанна” сүрүннээн билиилээх суруналыыстар, спорт үлэһиттэрэ, бэтэрээннэр, спорду таптааччылар, эдэр корреспонденттар суруйаллар.

▲ **Афанасий Петрович Илларионов.**

Биһиги кинилэргэ сүрдээҥин махтанабыт! Бу дьон суруйууларын хаһыаты тупсаран, ситэрэн биэрэллэр дии санаабыт. Билэ-көрө сылдьаргыт курдук, кумааҕы хаһыакка уонна бүтүүн олохпугар билигин төһө да ыарахан кэмнэр бүрүккээбиттэрин үрдүнэн, “Дьулурҕанна” бэриниилээх суруйааччылар уонна суруттаран ааҕааччылар баалара биһигини сэргэхситэр, санаабытын көтөҕөр, айар үлэбитин көбүлүүр.

“Дьулурҕан” дьон аатынан билигин хаһыат бэчээт-тэнэн тахсар уонна анал сайт үлэлиир. Онно күннэтэ элбэх киһи кытыһар.

Билигин биһигини кытта көхтөөхтүк үлэлиир ааптардарынан буолаллар: Саха Республикатын физическэй културатын үтүөлээх үлэһиттэрэ, кыраайы үөрэтээччилэр **Афанасий Петрович Илларионов** (Мэнэ Хангалас), **Михаил Васильевич Алексеев** (Амма), прокуратура бэтэрээнэ **Виталий Власьевич Слепцов**, геолого-минералогическай наука кандидата **Константин Константинович Стручков**, суруналыыс **Афанасий Васильевич Павлов**, Ис дьыала отделын бэтэрээнэ **Петр Спиридонович Яковлев**, экстремал-сүүрүк **Дмитрий Николаевич Горюхов**, спорт бэтэрээнэ **Анатолий Михайлович Софронов** (Нам), суруналыыстар **Вячеслав Васильевич Алексеев** (Горнай), **Алексей Михайлович Слепцов** (Чурапчы), уо. д. а., кинилэри урукку үгэһинэн, хаһыат общественной корреспондентнара дьон ааттыахха сөп.

Ону тэнэ анардас быйыл-

▲ **Михаил Васильевич Алексеев.**

гы сылга эдэр корреспондентнар: **Эрчим Николаев** (Амма), **Маша Собакина** (Чурапчы), **Наум Наумов** (Эбээн Бытантай), **Ганя Прокопьев** (Мэнэ Хангалас), **Ангелина Жданова** (Ньурба), **Павел Герасимов** (Уус Алдан) “Дьулурҕанна” бастакы холонууларын аастылар. Кинилэр өссө даҕаны суруйалларын кэтэһэбит. Ким билиэй, баҕар кэлин сурук-бичик үлэһиттэрэ, билиилээх дьон буолан үүнэн тахсыахтара.

Ити курдук, республика спордун салайа сыддьыбыт норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ **Виктор Петрович Ноговицын**, остуол оонньууларын көбүлээччи **Надежда Николаевна Белолобская**, Саха сирин спорка Албан аатын музейын салайааччы **Михаил Егорович Друзьянов**, суруналыыс **Борис Парфеньевич Николаев** (Сунтаар), Россия физическэй културатын үтүөлээх үлэһитэ **Федот Архипович Соловьев**, суруналыыс **Степан Андреевич Андреев** (Майа), култуура үлэһитэ **Наталья Ивановна Руфова** (Хатас) уо. д. а. биһиги хаһыаппыт көхтөөх көмөлөһөөччүлэринэн буолаллар.

Ааттаммыт дьонно барыларыгар бэйэлэрин баҕа өттүлэринэн биһиги үлэбитигэр күүс-көмө, өйбүл буолалларын иһин барҕа махтал! “Дьулурҕаны” кытта салгы айымньылаахтык алтыһаргытыгар, Сахабыт сиригэр физическэй култуура уонна спорт сайдыытыгар бэйэбит билигинитинэн-көрүүгүтүнэн көмөлөһө тураргытыгар баҕарабыт. Хаһыат дьон — бу история! Этэргэ дылы, суруллубут — суоруллубат. “Дьулурҕан” хас биридди нүөмэрэ кэлэр көлүөнэҕэ анаан үөрэттиллэн, аабыллан — библиотекарарынан, архыыптарынан кичэллээхтик уурулла турарын умнуман.

Хаһыаппыт көхтөөх көмөлөһөөччүтэ **Афанасий Петрович Илларионов** эшпитин курдук: “Дьулурҕан” — саамай кэтэһэн ааҕар сахалыы тыллаах хаһыатым. Мин “Дьулурҕаны” күннээҕи эр хаһыат дии санаабатпын. Бу Саха сирин спордун историята уонна архыыба буолар. Кэлэр көлүөнэлэргэ суолтата, туһата өссө улаата туруо!”

Петр ПАВЛОВ, “Дьулурҕан” редактора.

БЫЙЫТЫК

Сыл бастын спортсменынан кими ааттыыгын?

Сылбыт түмүктэнэрэ бу кэлэ. Онон олохсуйбут үгэһинэн ааһан ээрэ сыл түмүктэрин таһаары, инникини түстээһин, бастыггары талы үгэһинэн турар кэм. Манан туһаайан биһиги спорду таптааччылартан үс быйытыкка хоруйдууларыгар көрдөспүшүтүн билиһиннэрэбит.

▲ **Дыгын оонньуутун кыайыылааҕа Вячеслав Дьяконов.**

—2023 сыл спорка туох өйдөбүлү хаалларда?

—Кэлэр сылтан тугу күүтэбин?

—Бастыг спортсменынан кими ааттыан этэй?

Кирибит хоруйдары кылгастык ырыттаха, дьон үкэ марафонец Сардаана Трофимова, тустуук Айаал Лазарев Азия оонньу-

уларыгар ситиһилэрин ордук өйдөөн хаалбыттар. Кэлэр сылга Олимпиадаҕа саха спортсмена мэтээлгэ тиксэбин, “Азия оҕолоро” норуоттар икки ардыларынааҕы VIII спортивнай оонньуулар ситиһилээхтик ытыллалларыгар баҕаралларын бил-

оонньууларын призердара Сардана Трофимова, Айаал Лазарев уонна Алданна Анна Богалий күрэхтэһиитэ өйбөр хаалла. Эһилги Олимпиадаҕа Сардаана Трофимова кыттары күүтэбин, “Азия оҕолоро”, Дыгын уонна Саха Арена оонньууларын. Бу сыл бастын спортсменынан Сардаана Трофимованы ааттыбын”.

Андрей Филиппов-Хомпоруун: “Бастакынан, бэйэм оскуолам выпускниктара Сардаана Трофимова, Айаал Лазарев Азиадаттан иккиэн боруонса мэтээли аҕаллылар. Иккиннэн, быйыл, оскуолабыт 25 сыллаах үбүлүйдээх сылын көрсө, итиллээччилэрбит Россия күрэхтэһилэриттэн суус кыһыл мэтээли аҕаллылар! Кэлэр сылтан бастатан «Азия оҕолоро» спортивнай оонньуу үчүгэй тэрээһиннээхтик, ситиһилээхтик ааһарыгар, ол бу хаачахтар мэхэй буолбатарыгар, кэлиэхтээх судаарыстабылар кэлэн кытталларыгар, бэйэм оскуолам оҕолоро ситиһилээхтик кытталларыгар. Араас хаачахтар туоратыллан, Россия бэйэтэ судаарыстыба быһыытынан Олимпиадаҕа кыттарыгар баҕарабын. Бастыг спортсменынан Сардаана Трофимова, атын дойдуттан кыттар дьон туоратыллар буоллабына, Башиевтар дьыэ кэргэн, үһүннэрин биэр спортсмен курдук көрөн”.

▲ **Көнүл тустууга бэтэрээннэргэ аан дойду чемпионатын призера Александр Румин.**

лэрэллэр. Онтон бастын спортсменынан үкүлэрэ Сардаана Трофимованы, Айаал Лазаревы, мас-рестлингэ аан дойду чемпионнара Татьяна, Егор уонна Анатолий Башиевтары ааттыыллар...

Любовь Попова: “Элбэх ситиһи баар эрэри, 2023 сыл “Бастыг спортсменынан” алта грессмейтеры кыайыт, саха спордун историятыгар буолбатах түгэни түстээбит, оскуола оҕото Сандаара Апросимова буолуон сөп. Сандаара кыра сылдьан Алтанна Билюкин Егор Дмитриевич күрэхтэһиитигэр кэлэн кыттан оонньоон турардаах. Туох барыта кыраттан сабыллан кынат үүннэрэн ситиһиһэ тиийэр. Мэнэ Хангалас дуобатчытара ол ситиһини билигин куоһара иликтэр. Эрэлбит Сандаара уонна эдэр спортсменнара. Кэлэр сылга оҕолорбут “Азия оҕолоро” оонньууга ситиһилээхтик кыттыах-

тара дьон эрэнэбит”.

Ангелина Посельская: “2023 сыл спорка туох өйдөбүлү хаалларда? Башиевтар дьыэ кэргэн кыайылар. Азия оонньууларыгар Сардаана Трофимова боруонса мэтээлэ. Бэтэрээн тустууктарга Александр Румин ситиһиитэ уонна Вячеслав Дьяконов Дыгын оонньууларын кыайыылааҕа. Кэлэр сылтан элбэх мэтээли күүтэбин. Бастыг спортсменынан Вячеслав Дьяконов, Сардаана Трофимованы, Башиевтар дьыэ кэргэни ааттыбын”.

Александр Скрыбыкин: “Республика бюджеттэн туох да ночнооту онгорбокко бэйэлэрин кыахтарынан дьыэ кэргэнинэн үһүө буолан Аан дойду чемпионнара буолбут Башиевтар буолаллар сирдээх быһаары буолуо этэ. Хаһан эмэ итинник ситиһи хатыланыа дуо дьон ыйыты уөскүүр”.

Николай Боякинов: “Аммаҕа ытыллыбыт доруобуйаларынан хаачахтаах дьон спартакиадата, Д.П. Коркин 95 сылы турнира, Дыгын оонньуулар, Тарскай чемпионата, Азия

“Дьулурҕан”.

▲ **Дуобатчыт Сандаара Апросимова.**

чемпионнар баллара

Өссө үрдүккэ дьулуһуохха!

Спорт эйгэтигэр сылы түмүктүүр, бастынарны чиестиир «Чемпионнар баллара» ныйргийэн ааста. Кини сүргэтин көтөбөрдүү киэргэтиллибит «Өрөгөй» спорка бэлэмнэни киинигэр хаһан баҕарар буоларыны, дьон бөбө тобуоруста.

Быйылгы тэрээһин сүдү уратаах. Ол эбэтэр Саха сиригэр физическэй култуура төрүттэммитэ 100 сылыгар ананан уонна спорт, физкултуура үлэһиттэрин 3-с съездин чэрчитинэн ытылынна. Бу иннинэ улуустартан, куораттартан талыллан кэлбит делегаттар, съезд араас дьаһалларыгар, тэрээһиннэригэр көхтөөхтүк кытыннылар. Бэлиэ түгэн буоларын быһыытынан саха спорда салгы сайдарын туһугар уруккуну-хойуккуну санаһыахтыгы, инники сорукары туруоруу, ырытыгы буолла.

училищетын тренерэ Павел Капитонов СР Правительствотын грамотатынан наҕараадаланна.

Салгы, киин сыанаба Саха сиригэр физическэй култуура уонна спорка министрэ Леонид Спиридонов тахсар. Кини республика салалтата спорт сайдытыгар көмөтүн иһин махтанна итиэннэ эһиил ытыллар «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы VIII спортивной ооньуулары хаһаангытааҕар даҕаны үрдүк таһымнаахтык бэлэмнэн, тэрийэн ытыарга ыгырда.

Бу киэһэ сүүс сыллаах өрөгөйдөөх үбүлүүү үөрүүлээхтик бэлиэтэһин буоларын быһыытынан, бастынарна-чулууларга элбэх наҕараадалар туттарылыннылар.

Саха сиригэр спордун өр сылларга ситиһилээхтик сайлаан үлэлээбит, бэйэтин кэмигэр биллиилээх спортсмен Афанасий Егорович Алексеев — республика аҕам саастаах спортсменнарын аатгарыттан, саха спордун өрүү өрө тута сылдьарга көмүскүү, ыгыран, эстафета кубогун эдэр спортсмен уола, В.П. Керемасов аатынан Дьокуускай куорат 3 №-дээх спортивной оскуолатын иитиллээччигэр, көнүл тустууга Дальнай Восток федеральной уокуругун кыайылааҕар Ариан Винокуровка туттарыыга уратытык, бэлиэтик көһүннэ.

Дьэ ити курдук, Саха сиригэр спорка уонна физкултуура үлэһиттэрэ, тренердэрэ бу тэрээһиннэргэ сылдьан элбэҕи биллилэр-көрдүлэр, бэйэлэрин үлэлэрин өссө тупсарарга баҕа санаалаах, кэскиллээх былааннардаах тарҕастылар. Онтон спортсменнар чистэммит-бочуоттаммыт дьон буолалларынан, санаалара көтөбүллэн, быйылгы ситиһилэрин өссө куоһарарга дьулуһалларыгар баҕарабыт!

Петр ПАВЛОВ.
Владислав КОРОТОВ
хаартыскаҕа түһэриилэрэ.

Саалаҕа инники бочуоттаах миэстэҕэ уруккуну санатан, түөстэригэр алай лизентэлээх аҕам саастаах спорт бэтэрээннэрин сэргэх сэбэрэлэрин көрөн киһи санаага көтөбүллэр.

Историяҕа киирэр улахан тэрээһини аһар тыл Саха Республикатын Правительствотын председателэ Кирилл Бычковка бэрилиннэ. Кини бары спортсменнары, тренердэри, спорт бэтэрээннэрин 100 сыллаах үбүлүүнүн эбэрдэлээн туран, бастынарна государственнай наҕараадалары туттарда. Ол курдук, республикатааҕы адаптивнай спорт киинин тренерэ Василий Оленовка — «Саха сиригэр үтүөлээх тренерэ», СР Спорка бэлэмнэни киинин отделын начальнига Матвей Лыткинна — «физическэй култуура уонна спорт үтүөлээх үлэһитэ» ааттар инэрриллэн үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарылыннылар, Ити курдук, Олимпийскай эрэл

2024 сылга барыта 608 тэрээһин ытыллыа

Республикаҕа физкультура хамсааһынын 100 сылыгар аналаах физическэй култуура уонна спорт үлэһиттэрин III съедин чэрчитинэн Саха Республикатын физическэй култуура уонна спорка министиэристибэтин киэн ыгырылаах муннабаар, 2024 сылга барыта 608 физкультурнай-чэбдигирдэр уонна спортивной-маассабай тэрээһиннэр ытыллаллара торумнанна.

Инникитин даҕаны физическэй култуура уонна спорт, оҕо спордун, доруобуйаларыгар хааччахтаахтар споргар уонна сахалыы спорт төрүт көрүннэрин эйгэтин итиэннэ чөл, чэгиэн-чэбдик олоҕу тарҕатыы үлэтин күүһүрдэргэ, өйүүргэ диэн сүрүн сорок ытылынна. Республикаҕа физиче-

скэй култууранан уонна спордунан дьарыктанааччылар ахсааннара 55% тэннээр эбит буоллаҕына, кэлэр сылларга бу көрдөрүүнү өссө тупсарарга этилиннэ.

Аһан эрэр сылга республика үрдүнэн 555 физкультурнай-чэбдигирдэр, спортивной-маассабай тэрээһин ытыллы-

бытыгар, барыта 200 тыһыынча киһи кыттыгыта ахтылынна. Бис иһигэр 32 спорт тууула үлэҕэ киллэриллиннэ. Бүтүн Россиятааҕы ГТО физкультурнай-спортивной комплекс нуорматын 2015–2023 сс. барыта 20 тыһ. киһи туйгун бэлиэҕэ туттарда.

Ити курдук, билинни кэмнэ республикаҕа 102 спорт көрүнүнэн дьоннор сөбүлээн дьарыктаналлара, 65 федерация баара — уопсай турук куһаҕана суобун көрдөрөллөр.

2024 сыл биһиги республикабыт спорка олоҕун сүрүн бэлиэ түгэнинэн биллэн турар, «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы VIII спортивной ооньуулар буолу-

охтара. Ооньууларга быһа хо-луйан 3 тыһыынча кыттааччы кэлэрэ күүтүллэр, итинтэн 1300-һэ омок сириттэн кэлээччи. Сүүрбэ хайысханан барыта 1900 волонтер үлэлиэҕэ. Спорт күрэхтэһиилэригэр 770 судьуйа кыайылаахтары быһаарыа.

Ону тэнн кэлэр сылга сахатан бастакы олимпийскай чемпион Роман Михайлович Дмитриев төрөөбүтэ 75, Саха сиригэр спорка уонна физкултуура хамсааһынын чабылхай салайааччыта Николай Николаевич Тарский төрөөбүтэ 100 сылларга аналаах үбүлүүдээх тэрээһиннэр ытыллыахтара.

«Дьулурҕан».

2023 сыл бастынарна

Спорт төрүт көрүннэригэр лауреаттар

- Сергей Захаров — сахалыы ыстаныйларга
- Константин Жирков — мас-рестлингэ
- Николай Николаев — хапсаҕайга
- Алексей Созонов — хотугу многоборьега
- Андрей Захаров — хабылыкка, хаамыскаҕа
- Вячеслав Дьяконов — национальной многоборьега
- Владимир Оленов — гиирэ спордугар
- Клара Спиридонова — сахалыы оҕунан ытыгыга
- Семен Петров — буудьанан ытыгыга
- Спиридон Тимофеев — ат спордугар.

Спорт адаптивнай көрүннэригэр лауреаттар

- Степанида Артахинова — оҕунан ытыгы
- Айаал Сивцев — чэпчэки атлетика
- Василина Иванова — чэпчэки атлетика
- Саргылан Семенов — оҕунан ытыгы
- Владимир Балынец — пауэрлифтинг
- Виктория Петрова — чэпчэки атлетика
- Виктор Скрыбкин — оҕунан ытыгы
- Егор Скрыбин — көнүл тустуу
- Александр Ефимов — дуобат
- Айаал Данилов — пауэрлифтинг.

саха сиригэр физкультура хамсааһынын 100 сылыгар

Үлэбит түмүктэрин сорох төрүөттэрэ

▲ Дьяаньга спорт музейыгар. Хагастан үһүс П.В. Портнягин.

(Салгыыта. Иннин хаһыат 23 №-гэр көр).

1989–1990 сылларга республика спорткомитетыгар ол сағана салайааччынан чин билиилээх, дьону-сэргэни кытта элбэхтик алтыспыт, дойду политикагыгар бэйэтэ ис билиилээх **Степан Спиридонович Татарин** үлэлиирэ. Миигин хаста да ынтыран, Союз сүүмүрдэммит хамаандата хайдах үлэлирин, наука туох ситиһиилээбин уонна күрэс түһүлгэтэ биһиэхэ хайдах сайдыан сөбүн ыйытар этэ. Сайдыы төрүөтүгэр аспирантураҕа барыам иннинэ хапсаҕай маастара **Петр Еремеевич Алексеев**, Майаҕа спорт музейын арайбыт **Иннокентий Тихонович Васильев**, университет учуутала, сүрэбин баҕатынан саха оонньууларын барылын илдэ сылдьар **Валерий Пантелеймонович Кочнев** кытта балайда алтыспыт буоламмын, саха национальнай оонньууларынан тахсыахпытын сөп дьон этэбин. Петр Еремеевич хапсаҕай хамсааныларын көрдөрбүтүн, Иннокентий Тихонович боотурдары бэлэмниир саха оонньуулары 40-ча буолуохтарын сөп диэбитин кэпсибин.

Арай биир кэпсэти кэнниттэн: «Дьэ ити этиилэргинэн норуот оонньууларыгар аналлаах улахан кэпсэтиитэ тэрийиэхэ. Уонна эн манна кэлэн миэхэ бэрэссэдээтэл солбуйааччыта буол», — диэтэ.

Оннук 1990 сыл олунньу ыйыттан республикаҕа күрэс түһүлгэтин салайсар киһи буолан хааллым. Ити сыл алтынны 24–25 күннэригэр ол муньахпытын тэрийдибит. Аны санаатахха, Саха сиригэр бастакы норуоттар икки ардыларынааҕы конференция буолбут эбит. Учунайдар, норуот үгэстэринэн дьарыгыгар учууталлар Москвадан, Ленинградтан, Алма-Атадан, Бишкектэн, Улан-Удэтэн, Уфаттан, Кызылтан, Бухараттан, Свердловскайтан, Омскайтан, Брестэн, республикабыт улуустарыттан эти-сиини чэбдигирдэр учууталлар кэлэн кыттыбыттар. Степан Спиридонович миэхэ сүрүннүүр этиини онотторбута. Ити муньах кэнниттэн биригэ үлэлиир дьоммун кытта кэпсэти-

ипсэти бөҕө буоллубут. Күрэс түһүлгэтин үлэһиттэрин муньан, бастакы съези тэрийиэхэ дьон санаа кириэ. Концепция суруйуута, спорка дьинчаччы үлэлиир сокуон барылын оноруу сағаланна.

1991 сыл. Концепциябыт бэлэмнээһинигэр Россия спорка комитетын дьонун кытыннардыбыт, сокуон барылын юридической наука доктора, профессор **Дмитрий Николаевич Миронов** иилээн-сағалаан онордо. Салайааччыбыт **Петр Егорович Попов** Саха сиригэр правительствотын кытта кэпсэтинин түмүгэр съезпит ыам ыйын 28 күнүгэр ытылына. Син инники үлэбит торумнаммыт курдук буолла. Сокуоммутун ситэрии үлэтигэр оҕуннубут. Мин ол сокуон барылын Россия олимпийскай комитетын президенин солбуйааччытыгар **Владимир Сергеевич Родиченко** тийээн көрдөрдүм, ылыннылар.

Бэс ыйын бүтүүтэ быһыылааҕа, республика футболга күрэхтэһиитэ сағаланан биир күн иннинэ, күнү быһа ардах түстэ. «Спартак» стадиоммут хайа кумаҕын кутан оноһуллубут оонньуур сирдээх, балай да эргэрэн, адарай буолбут мас трибуналаах. Сарсынны күрэхтэһиитит турга ыйанан хаалла. **Анатолий Михайлович Самков** дьон футболга өйүнэн-санаатынан, сүрэбинэн-быарынан бэриниллээх тренергэ эрийдим. Киһим: «Команды все приехали. Когда кончится дождь, соберу ребят, и пойдем ямы и канавы рыть. Это мы не первый раз делаем», — дьон сөҕөдүйөн кэбистэ. Түүн ардахпыт тохтоото. Мин түүн 2 чаас сағана стадионна тийибитим, 3–4 уол үлэли сылдьар. Көмөлөстүм. Ол сылдьан саныбын, эмиз да республика дьон ааттаахпыт уонна столицабыт киһилии стадиона суох. Энин араас Россия, Союз таһымнаах күрэхтэһии бөҕө тустууга, боксаҕа Дьокуускайга тэриллибиттэр аҕай да, стадион, киэн-куон күрэхтэһэр дьы-уот тутулубатах. Чэпчэки атлетикаҕа аан дойду таһымнаах күрэхтэһии тэрилиннэбинэ, оннук тутуулар оноһуллуохтара дуу дьон санаа кыыма онтон ыла арахпат буолла.

Санаам кыыма “Хотугу Форум” дьон 1990 сыллаахха японецтар, американецтар, Магадан, Камчатка уобаластара кыттыһылаах тэрилтэ тэриллибитин билэммин өссө күүһүрдэ. **Президеммит Михаил Ефимович** ол тэрилтэбэ Саха сиригэр киллэрдэ. Бу форум сүрүн сорууга хоту олохтор омукуртар олохторун тупсары уонна туризмы сайыннары дьон эбит. **Друзьянов Михаил Егорович** бэрэссэдээтэлбитигэр **Петр Егорович Поповка** кириэн, “Арктические спортивные игры” дьон оонньуу баар эбит, онно дьонно ытан билсиэххэ уонна Хотугу форумунан кириэн, университет студенттарыгар эргийэ сылдьар саха национальнай оонньууларын аан дойдуга таһаарар суолла-нистэ арыылаахха дьон эттибит. Эбин Өлүөхүмбэ үлэли сылдьар **Григорьев Иннокентий Юрьевич**, атах оонньуу уолу ылан бэйэбитигэр үлэлиитэххэ дьон эттибит.

Бу сыллар Саха сиригэр бар дьонугар ыарахан этилэр. Хоту таһаҕас таһар үлэ 1988 сылтан тохтоон, маҕаһынарга хаһаас кэнсирбэ эрэ атыыланар буолбута. Ахсынны ыйга Россия Госкомспордун бирикээһинэн Олимпийскай эрэллэр училищелара Дьокуускайга арыллар. Күрэс түһүлгэтин дьонно союз сағаттан туруорсубут туруорсуулары тиллэр, ол үөрэх-дьарык кыһатын **Александр Михайлович Братищев** салайар буолар.

Оҕолору этинэн аһатар аһылыкпыт мөлөөн, **Юрий Петрович Баишев**тыгын биригээдэ тэринэн, Дьяаньга баран куобахтаан кэлиэххэ дьон сүбэлэстибит. Дьяаньга тренинэн үлэлиир, мин Москваҕа биригэ үөрэммит атаспар **Петр Васильевич Портнягин**на эрийдибит, 15–16 уолу куобахтыырга булуон дуо? дьон ыйыттыбыт. «*Ботуруон баар буоллабына, уолаттар үөрүүнэн сөбүлэниэхтэрэ*», — диэтэ.

Мин бэркэ билэр, биридэ эмит кини хампаанньатыгар кыттыһан кустаһар, балыктаһар киһибэр, Саха сиригэр булчуттары уопсастыбатын салайааччыта **Ким Александрович Корякин**на кириэ сырыттым. Атаһым икки дьааһык ботуруон атыылаах буолла. Дьяаньга

райпотребсоюз салайааччытынан үлэли олохтор эмиз тустуу туһунан суруйуунан дьарыгыгар атаспытгар **Степан Иннокентьевич Юмшановка** эрийдибит. Ан-26 сөмөлүөтүнэн күһүн хортуоска, хаппыста таһар эбит, босхо куруусчуттар курдук онорон, бэйэбитин Дьяаньга илдиэх, таһаҕастары баҕастары Дьокуускайга ағалыах буолла.

Оннук оностон-туттан, биригэ нэдиэлэ бултаан, 2,5 тонна куобах этин ағалан, училищебыт оҕолорун аһаттыбыт, комитетпит үлэһиттэригэр биригэ куобаҕы үстүү солкуобай атыылаан ботуруон атыыласпыт ороскуоппутун сабынныбыт. Петр Васильевич тустууга биллэр-көстөр уолаттары ииппитэ, сылдыбыт дьон барыта хайгыыр дьяаньлар тустарынан сүрдээх үчүгэй спорт музейин онорон үлэлииттэ, дьонун-сэргэтин туһунан хас да кинигэ бэчээттэпиттэ.

1992 сыл. Олунньу 29 күнүгэр 74 №-дээх Правительствоо дьаһала таһар. Судаарыстыба аатыттан үлэлиир физическай культура уонна спорт Комитета Министирэстибэ аатын сүгэр буолар. Министиринэн республикаҕа биллэр тустуук **Петр Егорович Попов** анаанар. Петр Егорович били биһиги туруорбут этиитин ылынан, Иннокентий Юрьевич Григорьевы уонна Семен Иннокентьевич Говоровы кулун тутарга Канада Уайт Хорс дьон куоратыгар кыһынны Арктика оонньууларыгар кытта, билсэ-көрсө баралларын хааччылар. Дьоммут кэлэн, хамаандалары модьуйан тэригэрбэт эбиттэр, тустуу, мас тардыһыта суох, ыйанан турар бэлиэни тэби энин баар, күрэхтэһиитэ былыргылыбы трибунадан ким бағалаах кириэн күрэхтэһэр диэтиллэр. Биһиги Дьокуускайга Арктика университеттарыг студенттарыгар анаан, аҕыс дойдуга биригэ биригэ эргийэ сылдьар күрэс түһүлгэтин, онно туристар кэллэлэрин хааччылаахпыт, саха боотурдары иитэр кыһата сайдан тарҕаныа эбит дьон эрли бэйэбитигэр үксэтиппит.

Аан дойду боксаҕа чемпионатын 1978 с. боруонса мэтээлин хаһаайына **Александр Михайлович Михайлов** биригэ

түгэннэ кикбоксинг дьон көрүн илинни дойдурлартан сағаланан, аан дойдуга киэнник тарҕанна дьон кэпсээтэ. Этиитин сүнньэ — саха хапсаҕайын уонна боксаны холбоон дьарыктаатахха, ити көрүн тахсан кэлэр, биһиги ситиһиилээх буолуохпутун сөп дьон санаа кымын сағар. Александр Михайлович көбүлээһининэн **Александр Аммосович Куприянов**, **Василий Егорович Егоров** дьон идэлэригэр бэриниллээх, ситиһиитэ дьулуурдаах дьон булан аан дойду, Европа, Азия күрэхтэһиилэрин элбэх кыайылаахтарын бэлэмнэппиттэ.

Биригэ үтүө күн мин хоспор **Петр Дмитриевич Каратаев** уонна **Владимир Яковлевич Шарин** кириэн кэллилэр. Мас тардыһытын быраабылатын уларытыахха дьон этиилээхтэр. Эгэр этиилэрин биллэлэриттэн сылыктаахха, элбэх сыл дьарыктаммыттар. Бу боппуруоһун элбэх киһи билэр эбит. Сүбэлэһэн баран, министерство коллегиятыгар киллэрэн уларытыыны биригэтиэххэ, **Николай Софронович Софронов** мас тардыһытын федерациятын тэрийиэххэ дьон этиитин ылыныахха дэстибит. Сурах тарҕанан, утарар дьон баар буоллулар. Миигин “Сахаада-спорт” ассоциация дьон Александр Николаевич Ким салайар обществоннай тэригэтин муньаҕар ынтыран, федерацияны туста тэрийимэн дьон сүбэ курдук эттилэр. Ылымматым.

Федерацияны тэрийдибит. **Акимов Александр Константинович** салайааччынан таллыбыт. Толорооччу диригэтинэн сүрэбин бағатынан уонна хаанынан төрүттэрин удьуордаабыт, мас тардыһытын уларытар бағалаах дьон атастара **Алексей Трофимович Афанасьев** таллараммыт, кургүөмнээх үлэ күөдүйүтэ. Ол быраабыла дьоммутугар-сэргэбитигэр хайдах курдук үөрүүнү-көтүүнү сахпытын, мас тардыһыта аан дойду таһымгар тахсыбытын бары билэ сылдыбыт. Санардыллыбыт мас тардыһытын дьон-сэргэ сэнээрбитэ далааһына улаханьтан эдэр учуонай **Петр Иванович Кривошапкин** бу саға көрүн биомеханикатын туһунан кинигэ таһаарытын уонна Франция телевидениета кэлэн устан барытын кэннэ мас тардыһытын Олимпийскай оонньуулар программаларыгар киллэрбит киһи дьон санаа үөскээбит. Ол санаабын чугас дьоммун кытта син атастатар эгим, Михаил Ефимович сэнээрбитэ.

Ол эрэн ити кэмнэ үп-харчы суоһуттан уонна арҕа дойдурлар Олимпиада оонньууларын программатын тутан олохторо биһиэхэ мэхэйдир эбит дьон санаа эмиз баара.

(Салгыыта бэчээттэниэ).

Виктор НОГОВИЦЫН,
1990–2000 сс. Саха
Республикатын спорка,
ыччат дьыалатыгар уонна
туризмна министрэ.

▲ Спорт сайдытыгар үлэлииттэ үлэлииттэригэр.